
Importuri în lumea dacică: despre o mărgea cu față umană descoperită la Mala Kopanya¹

Marius ARDELEANU

Cuvinte cheie: mărgea, sticlă, daci, Mala Kopanya, bazinul Tisei Superioare.

Keywords: bead, glass, dacians, Mala Kopanya, Upper Tisza Basin.

Cercetările arheologice desfășurate de peste 35 de ani la Mala Kopanya (Zakarpattia, Ucraina) au dezvelit unul dintre cele mai mari centre aparținând civilizației dacice clasice (sec. I a. Chr. – sec. I p. Chr.). Numeroasele informații acumulate în timpul acestor cercetări au permis evidențierea unor multiple aspecte referitoare la viața și activitățile cotidiene ale locuitorilor săi. Printre piesele descoperite în așezarea fortificată se remarcă o mărgea din sticlă, realizată în tehnica mozaic, cu reprezentare umană (Kotigoroško 1995, 101, fig. 50/22; Kotigoroško 2009, fig. 23).

Acest tip de mărgea (sau *plachetă de mozaic*), înșirată probabil în coliere, alături de alte mărgeli, reprezintă, până acum, o descoperire unică în lumea dacică. Are o formă dreptunghiulară, colțurile rotunjite, cu dimensiunile de 1,2 x 1,1 x 0,5 cm (Fig. 1/1). Se pare că o mică bucată din partea inferioară lipsește, fiind afectată de o ardere secundară. Pe un fond albastru este reprezentat un bust de femeie, având culoarea albă, înconjurat de un chenar negru. Având în vedere analogiile (Fig. 1/ 2-3), acest chenar reprezintă, fără îndoială, șuvițele de păr. La gât femeia poartă un șirag de mărgeli negre alternând cu altele de culoare galbenă. Ochii privesc înainte, trăsăturile feței (ochii, nasul și sprâncenele) sunt redată cu linii subțiri, din pastă neagră, iar buzele sunt roșii. Deasupra capului pare a avea o cunună (sau poate un nimb) formată din aceeași nuanță de fond albastră, ca și restul plachetei, închisă însă de un chenar foarte subțire, de culoare roșie, având un mic oval, de culoare galbenă, plasat aproximativ în centru. Întreg ansamblu este închis de un alt chenar din pastă de sticlă de culoare roșie (cu o lățime de 1,5-1,7 mm). Mărgeaua are o gaură de prindere longitudinală², situată puțin deasupra capului.

Sticla realizată în tehnica mozaic este un vechi meșteșug dezvoltat încet, pe parcursul a foarte multe generații (Harden 1969, 29). Cele mai vechi dovezi ale fabricării unor mozaicuri din sticlă provin din Egipt, din anii 1830 a. Chr. (Bezborodo 1969, 115). Tehnica a renăscut într-o formă mult mai sofisticată la Alexandria, în perioada ptolemeică (ultimele secole *ante Christum natum*) și a fost continuată mai târziu, tot în Egipt, în Fustat-ul islamic (Francis 1999, 4-7).

Perioada în care romanii au produs sticla se încadrează între anii 100 a. Chr. – 400 p. Chr., dar majoritatea specialiștilor datează mărgelile romane cu față umană în intervalul cronologic cuprins între sec. I a. Chr. – sec. I p. Chr. (Liu 2008, 60; Alekseeva 1971, 178). Autorul englez Lois S. Dubin, într-o lucrare dedicată istoriei mărgelilor, afirmă că Alexandria elenistică a fost în special un centru pentru producerea mărgelilor din sticlă, realizate în tehnica mozaicului, înaintea Imperiului Roman (Dubin 1989, 56). Centre de producție a acestui tip de sticlă s-au presupus a fi și în insulele Rhodos (Davidson-Weinberg 1971, 145), Orientul Mijlociu/Levant (Goldstein 1979, 40-

---

1 Acest studiu a fost realizat cu sprijinul unui grant oferit de Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică, CNCS-UE-FISCDI prin proiectul PN-II-ID-PCE-2011-3-0158.

2 Există și alte tipuri de prindere a acestor mărgeli/plachete din mozaic: la unele s-au păstrat inclusiv sârma (din bronz, cu capetele răsucite) cu care erau prinse aceste mărgeli; altele nu aveau o gaură transversală sau longitudinală, ci un cadru din bronz, cu o buclă din sârmă pe post de agățătoare, utilizate ca și pandantive (Alekseeva 1971, 178).

41) sau orașul Roma (Grose 1983, 40). Probabil că producătorii vindeau diferite tipuri de bastoane din sticlă către meșteșugari, care, prin diferite metode, le transformau în mărgelile. Caracterul comun pe o perioadă mai mare de timp, tematica utilizată, culoarea și tehnica folosită la confecționarea multora dintre mărgelile descoperite, combinate cu restricționarea răspândirii tehnicii de producere a complicatelor bastoane din sticlă pot constitui factori care ne permit să afirmăm că un număr limitat de ateliere produceau aceste bastoane din sticlă. Apoi acestea le distribuiau către un număr mare de meșteșugari de mărgelile.

Începând cu secolul I p. Chr., au apărut câteva inovații în tehnologia sticlei, cum ar fi fabricarea unor cuptoare mai performante sau utilizarea tubului de suflat. Aceste influențe pozitive au cauzat cu siguranță creșterea producției de mărgelile, meșteșugul fiind transformat într-o mare industrie la acea dată³. În acest secol a fost produsă mai multă sticlă decât în perioada premergătoare de un mileniu și jumătate (Dubin 1998, 57)⁴. Pe parcursul perioadei când marea majoritate a mărgelilelor cu față umană erau produse, arta în Egipt dispunea de o cultură elenistică amestecată cu teme egiptene. Bastoanele utilizate pentru confecționarea mărgelilelor de tip mozaic cuprindeau adesea imagini reprezentând pe Medusa sau Gorgona, dar imaginea putea fi combinată cu motive egiptene precum frunza de lotus sau ochi, cu distincte conotații egiptene (Liu 2008, 60).

Procesul de producție a mărgelilelor cu mască umană implică mai multe etape în care componentele individuale trebuie create separat (Fig. 2/1-6) și apoi combinate într-o imagine finală (Fig. 2/7-8). Mărgelile din pastă de sticlă, realizate în tehnica mozaicului, sunt obținute prin fuziunea la cald a unor bucăți de sticlă, pentru a forma un tub cilindric cu modelul dorit. Acesta poate fi apoi întins, fără a fi distorsionat. Rezultatul este o tijă lungă, cu modelul respectiv (Fig. 2/8). Mici bucăți tăiate din această tijă devin mici unități folosite pentru decorație (Francis Jr. 2002, 94). Tuburile sunt fie lipite împreună pentru a forma o mărgelile, fie adăugate individual pe suprafața mărgelilei pentru a forma un model, simplu (mărgelile cu „ochi”) sau mai complex (mărgelile „cu mască umană”). Cercetătorul Robert Liu constată, pe baza exemplarelor descoperite fragmentar, că fața este construită dintr-un baston care cuprindea deja sprâncenele, ochii și nasul (Fig. 2/7), iar partea de jos și de sus a capului era confecționată separat (Liu 2008, 62). De asemenea este posibil ca partea centrală să fi fost asamblată din mai multe bastonașe din sticlă, în mai multe etape (Fig. 2).

Mărgelile romane incrustate cu față umană, au intrat în atenția specialiștilor destul de devreme, încă de la începutul secolului XX (Beck 1928), fiind apoi publicate alte numeroase piese, urmând în general aceeași clasificare (Alekseeva 1975, 1-12; Stout 1986). S-a constatat faptul că există două categorii de mărgelile din sticlă decorate în tehnica mozaicului: de formă sferică (cele mai numeroase) și sub forma unor plachete. În funcție de dispunerea decorului, ele au fost împărțite în două categorii principale: cele care au o singură reprezentare de figură/bust de femeie și cele decorate în trei registre. Cele din prima categorie au fost datate în epoca romană imperială timpurie, pe când cel de-al doilea grup în epocă romană târzie (Stout 1993, 99-111; Stern, Schlick-Nolte 1994, 84-96). Mărgelile cu mască umană de la Mala Kopanya, prin caracteristicile sale se integrează primei categorii. De altfel și cronologia sitului arheologic (sec. I a. Chr. – sec. I p. Chr.) îi confirmă această datare.

Pentru *Barbaricum*, astfel de mărgelile sunt cunoscute în special în spațiul situat la nord de Marea Neagră, datate în general în sec. I a. Chr. – II p. Chr. (Alekseeva 1971, 178). Este interesant faptul că lipsesc în restul Europei barbare. În acest spațiu s-au descoperit mărgelile decorate cu față umană, doar de tipul *sferice*. Într-o carte care vizează toate tipurile de mărgelile din Europa continentală (spațiul dintre Rin, Dunărea Mijlocie și râul Daugava), cercetătoarea Magdalena Tempelmann-Maczyńska atribuie mărgelile sferice cu față umană grupei XXIII, tipurilor 369-371 (Tempelmann-Maczyńska 1985, 102, tab. 12, pl. 54). O mărgelile asemănătoare, dreptunghiulară, cu laturile de 1,15 cm și grosimea de 0,5 cm, datată în sec. I p. Chr., ne este cunoscută din fosta colecție Strauss (A37) (Whitehouse 2003, 58-59, nr. 985), sau dintr-o altă colecție particulară (Fig. 1/2) (Dubin 1998, 60) ori de la Tanais (Fig. 1/3) (Alekseeva 1971, fig. 2/12). Desigur numărul lor, din colecții de stat sau private, este mult mai mare.

Datorită procesului de fabricație, fiecare tijă din sticlă, cu un anumit model, este unică. Unele detalii fine, diferențele de ornament și culoare se regăsesc la modele similare. Ca urmare putem presupune că unele au fost create în același atelier fiecărei piese fiindu-i atribuite o abordare artistică individuală⁵.

3 L. S. Dubin afirma că „...pe oriunde mergeau, romanii aduceau sticlă spre vânzare” (Dubin, 1998, 55).

4 În perioada târzie romană, mărgelile produse în centrele europene au fost uneori de o calitate inferioară, pe când cele produse în zona mediteraneană și în Imperiul Bizantin au continuat să fie de o calitate superioară (Dubin 1998, 57).

5 Într-un mormânt din piatră, desoperit în 1853, vis-à-vis de Colonia tătară din Kerch (Ucraina, anticul *Pantikapaion*), s-a găsit un colier care conține un set de plăci identice. Fără îndoială că acest colier a fost confecționat în același atelier, unde, dintr-un baston de sticlă, au fost tăiate mai multe plăci/segmente (Alekseeva 1971, 183).